

15. La conquesta castellana de Montserrat

L'any 1639, el pensador i jesuïta castellà Francisco Xarque, des de la seva missió al Potosí i amb un punt d'eufòria, escrivia «Dios parece haberse buuelto español».¹³⁷ Des de la seva posició a la infame mina andina on centenars d'homes i dones quítxua o aimara treballaven i perdien la vida per extreure la plata que engreixava el tresor de la cort de Madrid, Déu només podia ser espanyol. Com s'explicava, si no, que permetés al poble castellà la colonització de tot un continent? ¿Que no era el castellà, ara anomenat *espanyol*, una espècie de poble elegit que havia dut a terme des de les coves de Covadonga una llarga conquesta contra l'infidel musulmà? Que no era el poble castellà el qui havia continuat la conquesta contra els infidels, primer anorreat els guanches a les Canàries i després conquerint, colonitzant a sang i a foc¹³⁸ i finalment cristianitzant quasi tot el «nou món»?

¹³⁷ En un moment d'autèntica fidelitat al llegat de Xarque, en el partit Espanya-Iugoslàvia del mundial de França, el 1998, els comentaristes van esclatar d'alegria quan al minut noranta Alfonso va marcar el gol que donava la classificació a Espanya. En una arrancada improvisada, el locutor principal va començar a cridar: «Dios existe y es español, Dios existe y es español». Una escena inoblidable que recorda que de deixebles del jesuïta colonial en campen molts, per aquests mons de Déu.

¹³⁸ Per saber-ne més sobre la conquesta i el genocidi dut a terme per conquerir les Canàries i els pobles del continent americà, és de lectura absolutament imprescindible *La invasión de América* d'Antonio Espino, publicat per Alpha. Una lectura crua, però molt necessària.

Amb tal *cursus honorum*, Castella, i la monarquia hispànica com a conseqüència, per força es veien a si mateixes com les líders de la religió cristiana al món. I la seva llengua, que ja Nebrija va teoritzar com a *llengua de l'imperi*, era també, segons ells, la llengua de la gran potència política del món cristià. I si, tal com deia el jesuïta Xarque, Déu semblava espanyol, la llengua dels espanyols havia de ser per força la de Déu. De tal evidentíssima i gens agressiva cadena de raonaments, només en podia sortir aquest monument a l'imperialisme castellanoespanyol que quasi tot heretge català o indígena d'altres contrades ha hagut de sentir almenys un cop a la vida: «Háblame en cristiano».

On es va sentir aquesta frase per primer cop és difícil de dir. Però el que sabem és que la primera vegada que tal noble suggeriment va ser documentat a Catalunya va ser cap a l'any 1585. En un lloc, però, força sorprenent: el monestir de Montserrat. «Hablad en cristiano», li va engaltar (almenys) un monjo castellà a un de català. Montserrat, un dels cors de la catalanitat, podria ser l'origen d'un dels comentaris més catalanòfobs de la nostra història.

Tot va començar a finals del segle xv. Montserrat, com ara, tenia una gran importància política. I els seus abats tenien un lideratge que transcendia els territoris més propers. Per això va ser de gran importància que durant la guerra que va enfrontar la Generalitat i el Consell de Cent per una banda, i el monarca castellà Joan II per l'altra, l'abat de Montserrat, Antoni Pere Ferrer, prengué partit de manera diàfana. No només va donar suport a les institucions catalanes, sinó que a l'inici del conflicte va ser enviat com a ambaixador a França per intentar la no-bel·ligerància de Lluís XI. Més tard, va formar part de la decisió quan les institucions catalanes van elegir com a nous monarques Enric de Castella, després Pere IV de Portugal, i un

cop mort aquest, Renat I d'Anjou. Pere Ferrer era un dels líders més destacats d'aquella revolució.

Antoni Pere Ferrer va morir el 1472 exiliat a Provença, víctima de la bogeria repressiva que es va viure durant l'últim any de guerra. Però seva posició dins del monestir de Montserrat devia causar gran impressió a Ferran II. La venjança arribaria un parell de dècades més tard, quan, amb l'excusa d'una suposada falta d'observança de les regles monàstiques, el rei va forçar el trasllat de catorze monjos castellans a Montserrat i va ordenar la subjecció del monestir català a la congregació de Valladolid. Era el 28 de juny de 1493, i el monestir de Montserrat perdia la seva independència. Una independència que no recuperaria durant més de tres segles. Els nous monjos castellans vinguts a Montserrat es van reunir a la sala capitular i van triar nou prior, posteriorment abat, García de Cisneros. Començava la dominació castellana de Montserrat.

És difícil d'indicar el moment exacte en què van començar les friccions entre els monjos catalans i els castellans, però l'any 1547 n'hi havia segur, quan per primer cop les institucions catalanes van reclamar formalment que els monestirs fossin regits per catalans i no per estrangers. Una demanda recollida de nou en un llarg memorial que el 28 de gener de 1575 va lliurar un grup d'abats benedictins als diputats de la Generalitat, en el qual recordaven que, gràcies a una butlla del papa Benet XII, Catalunya era una província benedictina clarament separada tant de la província castellana com de la narbonesa, i que l'actual règim anava contra les constitucions catalanes.

I no només això, sinó que també denunciaven que un jesuïta castellà, que per a més inri residia a Castella, havia ocupat el priorat de Casserres. No era aquest, però, l'únic cas; l'abadia de Sant Feliu de Guíxols i la de Sant Genís del Rosselló vivien una situació semblant.

La convivència, a més, tal com queda palès en aquest passatge del memorial de 1575, era impossible:

e açò per les grans oppressions que fan los forasters als religiosos cathalans, endemés los castellans que volen sempre governar ab sobergaria, y ab la innata ambició y porfia volen sempre ésser priors y governants, e governan ab molta sobergaria, com se és provat en los monastirs dels mendicants e millor en Monsterrat, que no dexen viure los monjos cathalans, y los llansan y maltractan, y assò és notori.¹³⁹

Tenien bons motius per a la queixa, doncs. Des de mitjan segle, els fluxos financers de Montserrat cap a Castella van augmentar notablement. La dominació política va precedir l'espoli de les rendes del monestir, que se n'anaven en gran manera cap a Valladolid.

En el camp lingüístic les coses no anaven gaire millor: en tot el segle XVI, la sempre activa impremta montserratina només va editar un sol llibre en català. Un de sol. Perquè després en segons quins cercles parlin amb menyspreu de la *decadència* de la literatura catalana durant aquesta època, com si la baixada en picat de la producció i la traducció fos un fet aliè a la dominació castellana del país i no la seva lògica conseqüència.

Durant pràcticament tot el segle XVI, el monestir va ser dirigit per una llarga successió d'abats castellans, i només els dos triennis de Bartomeu Garriga i la participació puntual del valencià Forner van evitar que Montserrat fos dirigit totalment per castellans. El conflicte havia començat. L'exclusió dels monjos catalans de la direcció del monestir i la negació dels hàbits als candidats de

¹³⁹ Per llegir el memorial sencer, es pot trobar al volum II del *Dietari de la Generalitat (1542-1578)*, pàgines 582-585. Els dietaris de la Generalitat són de lectura gratuïta a la pàgina web de la institució.

la terra eren mesures *vox populi*. I és així com esclata la gran crisi de 1585.

Els monjos catalans ho van intentar per la via del diàleg. Si suposadament la subjecció de Montserrat a Valladolid havia estat necessària per la manca de disciplina dels catalans, ara aquesta excusa ja no tenia sentit. Havia passat gairebé un segle, i ja n'havien tingut prou, de la dominació castellana. Per això, el novembre de 1584, els monjos catalans van proposar que els altres se'n «vagen a viure a Castella» i que Montserrat tingués una província pròpia dins l'orde benedictí.

Malauradament, la idea no va prosperar. Felip va tancar files de manera incondicional amb els seus connacionals, i no només això, sinó que va enviar una carta al papa per demanar que si algun visitador¹⁴⁰ proposava la separació de Montserrat de la congregació castellana fos excomunicat.

Pocs mesos després van començar les corts catalanes de 1585, i el braç popular¹⁴¹ va promoure un memorial per demanar de nou la separació de Montserrat del domini castellà. S'hi explicava amb pèls i senyals l'espoli que patia el monestir català —poc temps abans s'havien expedit 85.000 ducats cap a Castella— i l'acaparament de càrrecs per part dels frares castellans. El memorial començava amb unes paraules que no deixen lloc al dubte:

són tants els agravis, danys, tiranies i mals tractes que han causat i fet los frares de la Província de Castella en aquella casa Sancta i Sanctuari de Nostra Senyora de Montserrat tan celebrat per tota Europa...

¹⁴⁰ Els visitadors, en el món catòlic, són persones elegides per fer una auditoria sobre el funcionament d'un determinat monestir, d'una parròquia o d'una província. Tenien capacitat per fer propostes de redreçament i la responsabilitat de denunciar tot el que no funcionava de manera correcta.

¹⁴¹ També dit reial, era el qui representava els principals municipis del país.

I és aquí on apareix la insultant frase amb què començàvem aquesta història, aquell infame «¡Hablad en cristano!» proferit pels frares castellans de Montserrat als catalans que s'acostaven al monestir a rebre-hi la penitència.

Era el 1585, i aquesta tradicional frase de l'odi anticatalà ja s'havia fet un lloc en la nostra història. La situació era absolutament insostenible. Tant era així que, de fet, els monjos catalans se'n van haver d'anar del monestir i de les ermites de la muntanya per refugiar-se al monestir de Sant Pau del Camp, a Barcelona. La tensió va escalar, i poc després eren els monjos castellans els qui eren expulsats del monestir.

El conflicte entre uns i altres, amb el suport de les institucions catalanes d'una banda i de Felip II de Castella per l'altra, va continuar empitjorant durant aquell any i el següent, i va costar la vida en circumstàncies més aviat sospitoses de dos visitadors encarregats d'esbrinar què passava realment al monestir.

Finalment, el 25 d'octubre de 1586, es va decidir que es mantindria la supremacia castellana sobre el monestir català, però que, a canvi, els abats haurien de ser alternativament de nacionalitat catalana i castellana, seguint mandats triennals. Els quatre joves samurais japonesos convertits al catolicisme que havien arribat al temple el setembre de 1585 devien quedar ben sorpresos. Uns espectadors de luxe per a una de les intrigues polítiques més desconegudes de la nostra història.

El conflicte, evidentment, no es va aturar, i cada cop que Catalunya intentaria deslliurar-se del domini castellà Montserrat feia el mateix, en un autèntic efecte mirall. Així, el 24 de febrer de 1641, poques setmanes després de la proclamació de la república catalana i la posterior aliança franco-catalana, cinquanta-cinc monjos castellans eren expulsats de Montserrat per la mateixa Diputació del General, mentre els monjos catalans tornaven a reclamar al papat, de nou sense èxit, la independència de Montserrat de la

congregació castellana. La sort de la guerra, que va acabar amb victòria castellana, va fer la resta.

Fèlix Ramoneda, abat entre 1705 i 1709 i fervent partidari de l'arxiduc Carles III, va intentar una vegada més la separació de Montserrat respecte a la congregació castellana, i va reclamar que els abats fossin sempre catalans. Tenia el suport del monarca austríac, que fins i tot va expulsar diversos frares castellans per sospites de col·laboració amb Felip V, però de nou la sort de la guerra va ser contrària, i Ramoneda va acabar desterrat del país diversos anys.

Finalment, i un cop sotmesa Catalunya sencera, primer militarment i després a través del Decret de Nova Planta, el superior de l'orde de Valladolid Melchor de Morales va demanar a Felip V que per elegir l'abat ja no es permetessin votacions entre els frares montserratins, sinó que l'elecció es fes directament des de Valladolid.

Evidentment, els va ser concedit, i així va ser com Montserrat, ja castellanitzada per complet, va perdre la poca sobirania que li restava. Catalunya havia caigut en mans de l'absolutisme castellà, annexionada per dret de conquesta, i Montserrat no podia viure un altre destí.¹⁴²

¹⁴² El monestir montserratí va viure en aquest estat de prostració paral·lel al del país fins a la desgraciada destrucció del temple i de tantes obres d'art i documents durant la sanguinària invasió napoleònica, però aquesta ja és tota una altra història.